

ROLE OF COOPERATIVE STATISTICS FOR RAISING AWARENESS ABOUT THE COOPERATIVE BUSINESS MODEL

SLAVENA G. STOYANOVA

ABSTRACT: *The cooperatives have a long history and traditions. They are an example of stability and sustainable development regardless of socio-economic, political and ethnic conditions. Due to its unique business model, cooperatives are able to adapt and respond more effectively even during economic and financial crises, providing employment. Despite its importance, the cooperative business model has not yet received the "attention" it deserves. Insufficient interest in cooperatives limits the possibility of a detailed assessment of the size and impact of these enterprises. The available statistics on cooperatives are also unsatisfactory. These shortcomings reduce awareness of the cooperative business model.*

KEYWORDS: *Cooperatives, Cooperative business model, Harmonization, Cooperative statistics*

РОЛЯ НА КООПЕРАТИВНАТА СТАТИСТИКА ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ИНФОРМИРАНОСТТА ОТНОСНО КООПЕРАТИВНИЯ БИЗНЕС МОДЕЛ *

СЛАВЕНА Г. СТОЯНОВА

АБСТРАКТ: *Кооперациите са специфичен тип предприятие. Създадени на база определени принципи и ценности, със своята демократична структура те допринасят за социално-икономическото развитие, осигуряват заетост, способстват за задоволяване на потребностите на своите членове и клиенти. Благодарение на своя уникален бизнес модел кооперациите успяват да се адаптират и реагират по-ефективно дори по време на икономически и финансови кризи. Въпреки посочените предимства, кооперативният бизнес модел все още не е получил „вниманието“, което заслужава. Недостатъчният интерес към кооперативите ограничава възможността за детайлна оценка относно размера и влиянието на тези предприятия. Наличната статистика за кооперативите е също неудовлетворителна. Посочените недостатъци намаляват информираността относно кооперативния бизнес модел.*

1 Въведение

Кооперациите, респективно кооперативният модел и кооперирането, имат дългогодишна история и традиции. Като обективно наложили се организации, чието възникване се свързва с възникването и развитието на капиталистическата форма на собственост, кооперациите създават социална специфика, при която сътрудничеството, солидарността, справедливостта и етичността премахват социалните конфликти.

Днес кооперациите са важен фактор за икономическото развитие и просперитет на много икономики. Кооперацията се явява възможен вариант за решаването на множество остри стопански и социални проблеми. Тя е социално икономически феномен, който демонстрира стремежа на човека към сътрудничество, взаимопомощ и равноправие в основни сфери на обществения живот. Като форма на организация кооперацията успява да

---

* Настоящата статия е частично финансирана по проект №РД-08-93/28.01.2020г. „Икономика 2020: национални приоритети и стратегии“

просъществува и показва необикновена устойчивост въпреки разнородните социално-икономически, общественно-политически и етнически условия. Идеите и практиките на кооперативното движение с успех се използват за смекчаване на социалните противоречия и като ефективно средство за мобилизация на силите, способно да оживи икономиката.

Съществуват тези, че кооперациите са по-устойчиви във времена на криза [8]. Някои автори посочват, че кооперациите се считат за важни за обществото, тъй като могат да допринесат за укрепване на демокрацията, насърчаване на гражданското общество да участва активно в икономическите, социалните и политическите въпроси [2]. Според Международната организация на труда подобни изявления засега се основават само на „ad hoc“ проучвания, които обхващат ограничен набор от индустрии за няколко държави [9]. За да бъде изведена ролята и значимостта на кооперацията, би следвало да се направи анализ на обективните процеси в пазарното стопанство на всяка отделна страна, като се отчете влиянието на националните традиции и особености. Обобщени данни от проведени изследвания сочат, че кооперациите са слабо представени в националните статистики. Липсват надеждни, съгласувани и сравними статистически данни за много страни [1].

2 Кооперативна статистика – състояние и тенденции

Като специфичен тип предприятие, кооперациите изграждат своя мрежа, обхващаща различни територии. Голяма част от кооперативите, в зависимост от тяхната икономическа дейност, членуват в различни асоциации и съюзи. Безспорно за кооперациите и за извършваната от тях дейност се събира информация. Тя обаче, и в повечето случаи, е за конкретен вид кооперативна структура. Установява се, че кооперациите са слабо представени в националните статистики. Много страни „произвеждат“ статистически данни за кооперациите, но те са склонни да обхващат само подгрупа кооперативи [9].

За подобряване на представянето на кооперациите в статистическите информационни системи на отделни страни апелират множество национални и международни организации. През 2002 г. Международната организация на труда (МОТ) заявява, че националните политики трябва „да се стремят да подобрят националната статистика за кооперациите с оглед формулирането и прилагането на политиките за развитие”[6]. Извършват се проучвания. В някои страни от Европейския съюз, включително и в България, по линия на проекти, финансиран от Европейската комисия, се изграждат статистически информационни системи. Интересните факти за нашата страна са следните:

Първо: Съществуват следните обединения на кооперативи: Централен кооперативен съюз (ЦКС), обединяващ основно потребителни кооперации, Национален съюз на земеделските кооперации, обединяващ земеделски кооперации, Национален съюз на трудово-производителните кооперации (НС на ТПК), Национален съюз на кооперациите на инвалидите. Функционират и териториални съюзи. Териториалните съюзи обединяват кооперации от един район – районни потребителни кооперации, окръжни кооперативни съюзи. На национално ниво кооперациите се обединяват на база видово разнообразие.

Второ: В периода 2008-2009 Централният кооперативен съюз е реализирал проект, свързан с изграждане на единна статистическа информационна система. Проектът е финансиран от ЦКС. Изградената система позволява събиране в централна база данни на информация за основните организационни и финансово-икономически показатели на всички, членуващи в системата, кооперативни организации – кооперации, кооперативни съюзи, кооперативни търговски дружества. Единната статистическа информационна система подпомага кооперативните ръководители в осъществяването на успешен

мениджмънт на управляваната от тях кооперативна организация – на локално, регионално и национално ниво [10]. Статистическата информационна система е активна и понастоящем, като осигурява информация относно: членствени отношения, дялов капитал, коефициент на кооперираност, заетост, участие на член-кооператорите в органите за управление и контрол на кооперативната организация, участие в органите за местно самоуправление и други. Достъпът до информация е ограничен. Получава се след съответна оторизация на потребителя.

Трето: През 2010 г. Централният кооперативен съюз взема участие в проект „Изграждане на информационна система на ЦКС като база за създаване на сателитни сметки на кооперациите в България”. Партньори по проекта са: Национален статистически институт (НСИ) и Национален съюз на трудово-производителните кооперации. Проектът е финансиран от Европейската комисия. Сателитните сметки са средство за предоставяне на информация в допълнение на класическата статистика. Официалната статистика се развива като интегрирана система от показатели, тясно свързващи икономиката, екологията и социалната сфера. Основен координиращ и интегриращ механизъм е системата на националните сметки, включително сателитните сметки. Естеството на националните сметки е да осигурява обобщена информация за икономическите процеси в страната. Сателитните сметки дават възможност за съществуването на една по-широка и гъвкава рамка от показатели, които да могат да бъдат използвани като база за анализ и взаимодействие между променливите в основната рамка на националните сметки. Съществуващата Европейска система от национални и регионални сметки дава възможност при изграждането на информационна система за събиране, обработка и анализ на информацията за кооперациите и техните членове да се постигнат определени съответствия. Чрез сателитните сметки кооперативните организации могат да бъдат оценени по отношение на техния принос в brutния вътрешен продукт, работните места, капиталовите инвестиции, данъчните приходи и ролята им в платежния баланс на страната. Те спомагат за разработването на политики и стратегии за развитието на кооперативната икономика, както в национален, така и в европейски мащаб. Заклучителното становище на експертите от НСИ, участвали в проекта, е че той представлява един начален етап за изграждане на сателитни сметки на кооперациите не само в България, но и в целия Европейски съюз. Посоченото предполага продължаване на работата по изграждане на система от сметки за всички кооперативни организации в България, при отчитане и обмяна на информация за състоянието на подобни системи в други страни. Експертите обобщават, че информацията от разработената система може да послужи за основа за разработване на сателитните сметки за кооперациите в България [12].

През 2013 г., на провела се деветнадесета сесия на Международната конференция на статистиците на труда, кооперациите са включени в дневния ред на конференцията за първи път в нейната история. Признава се необходимостта от изготвяне на статистика за кооперациите във всички страни по света. С оглед извършването на по-нататъшни дейности и провеждане на пилотни проучвания, обхващащи тестване на различни подходи за измерване на събирането на данни за кооперациите в различни страни, е приета резолюция [7]. Резолюцията препоръчва Международната организация на труда, в сътрудничество със своите представители, както и на база национални и международни партньорства, да извърши допълнителни проучвания, и по-конкретно относно:

- брой и характеристика на кооперациите;
- членска маса;

- работници, заети в кооперативите;
- добавена стойност, създавана от кооперациите.

Масшабно проучване, наречено „глобално картографиране“ на наличните национални статистически данни за кооперациите [4], обхванало шестдесет и седем държави разкрива, наред с друга информация, че:

- Съществуват неравномерни процеси при събирането на данни – към момента данните за кооперациите по света се събират по различни начини, без позоваване на сравними класификации по вид на кооператива (информацията към момента се оповестява основно по сектори: селско стопанство, банкова дейност, застраховане, жилища, потребление, продажби на дребно, услуги, фармация, възобновяема енергия) и видове членство (служител, производител, потребител/клиент, доставчик, член на общността и други типологии), без съпоставима методология за измерване на приноса на заетите лица и общо на кооперацията като предприятие (измерване на добавената стойност сега се прилага при оценка на различни компании, но не и на кооперативи). Наличието на различни видове информация води до затруднения при агрегирането ѝ и до невъзможност и/или неточност от гледна точка на извършване на съпоставки и сравнения;
- Липсва използването на единно правно и оперативно определение за кооперативите (по сектори, размер, видове и т.н.). Част от кооперациите в определени страни не са регистрирани по закон за кооперациите или кооперативно законодателство. В различните страни се използват различни критерии при юридическата дефиниция на кооперацията. Следователно от гледна точка на критерия „юридическа дефиниция“ дефинирането на кооперацията към настоящия момент зависи от избора на законодателя – между един общ закон, който да се отнася за всички типове (видове, форми) кооперации, или няколко специфични закона – за отделните видове кооперации. При всички случаи обаче дефиницията следва да отчете ясно целта и двойствения характер на кооперацията, т.е. нейната двуединна същност – сдружение и предприятие.

В допълнение към посоченото, Международната организация на труда констатира, че в системата на националните сметки не са обхванати всички видове кооперации, и по-конкретно работническите кооперативи. Системата от национални сметки се състои от интегрирана, съвместима последователност на набор от сметки, баланси и таблици, изградена на база дефиниции и концепции, класификации и счетоводни правила, договорени на международно ниво. Системата включва цялостна счетоводна рамка по такъв начин, че получените данни дават „снимка“ на икономическите показатели на дадена нация, които от своя страна могат да бъдат използвани в икономическото планиране, разработване на политики, анализи и вземане на решения. Дефиниция за кооперативност е представена в Системата на националните сметки чрез различни статии. Наличието на информация по продукти, икономически дейности и институционални сектори е подходяща схема за изследване на връзките между типовете стопански субекти.

Друга констатация, от същата международна организация, е свързана с установена липса на стандартна типология на кооперативите, която да се прилага от националните статистически агенции или други национални органи, отговорни за представяне на статистически данни за кооперациите. Като се има предвид големия набор от видове кооперации, изтъкват от МОТ, наличието на стандартизация относно кооперативите ще

даде възможност статистическите данни да се групират в хомогенни групи в добре структурирана класификация, която следва да се съгласува със съществуващата рамка за изготвяне на статистика на труда. Отчитат се и пропуски и слабости при представяне на видове и брой членове на отделните кооперативи, икономическия принос и измерването на заетостта в кооперациите.

Представеното до тук, без да претендира за изчерпателност, дава основание да се присъединим към констатацията, изведена от Международната организация на труда и Комитета за насърчаване и развитие на кооперациите, а именно: липсата на стандартизирана и съгласувана методология за събиране на данните е основна пречка за оценка на въздействието на кооперациите в икономиката и обществото.

През 2018 г. на провелата се регулярна Международна конференция на статистиците на труда са приети Насоки относно статистиката на кооперациите [5]. Насоките целят да подпомогнат разработването на набор от статистически данни за кооперативите, които ще осигурят адекватна информационна база за широк спектър от описателни, аналитични и политически цели, като се вземат предвид специфичните национални нужди и обстоятелства. Статистиката за кооперациите трябва:

- да проследява приноса на кооперативите за развитието на пазара на труда и икономиката;
- да осигурява информационна подкрепа при разработването, прилагането и оценката на икономическите и социалните политики и програми;
- да улеснява анализа на групи работници или членове, като жени и мъже, младежи и други групи от особен интерес.

За постигането на посочените цели наборът от статистически данни следва, доколкото е възможно, да включва статистика за:

- ✓ броя и видовете кооперации;
- ✓ членове на кооперации;
- ✓ работни дейности, организирани в кооперации, включително заетост и други форми на трудово участие;
- ✓ икономическият принос на кооперациите.

Статистическите данни за кооперациите следва да се съставят в консултация с различни потребители на статистически данни, като се хармонизират с други социално-икономически статистически данни и се гарантира, че те съответстват на международните стандарти. Насоките има за цел още да улеснят изготвянето на статистика за кооперациите за различни цели в рамките на единна национална система, основана на общи концепции и определения. При подготовка на статистически данни за кооперациите, държавите трябва да се стремят да следват тези насоки, за да гарантират международна съпоставимост на данните и да оценяват тенденциите на пазара на труда и социално-икономическия анализ.

В насоките са представени някои определения и понятия, които следва да се вземат под внимание, а именно:

- кооперацията се определя като независима асоциация (обединение) на физически и/или юридически лица, които се обединяват на доброволна основа в отговор на техните общи икономически, социални и културни нужди и стремежи чрез съвместно контролирано предприятие, изградено на основа на демократични принципи;
- членовете създават или се присъединяват към кооператива, за да се възползват от възможностите, които той предоставя;
- членовете имат двоен статус - като собственици и потребители на предлаганите стоки и услуги;

- в съответствие с националното законодателство членовете на кооперациите могат да бъдат физически или юридически лица и членството трябва да е открито за всички лица и организации, така че да могат да използват услугите си и да бъдат готови да поемат отговорностите на членовете без дискриминация по пол или на друга основа - социална, расова, политическа или религиозна;

- според Системата на националните сметки кооперациите са институционални единици, т.е. такива, които са част от нефинансови, финансови или организации с нестопанска цел (НПО), като ако уставът на кооперацията забранява разпределяне на печалби или излишъци, тогава тя ще се третира като НПО, а ако кооперацията може да разпределя печалби или излишъци между своите членове, тя ще се класифицира към другите типове предприятие;

- кооперациите се различават от другите видове предприятия по това, че се управляват демократично в съответствие с принципа „един член - един глас“;

- кооперациите с нестопанска цел също се различават от другите организации с нестопанска цел поради факта, че членовете им са потребители на стоки и услуги, доставени от кооперации и всеки член участва в капитала на кооперацията.

Представени са следните четири основни типа кооперации, които съставят класификация на кооперациите, на база на основните интереси на членовете на кооператива: производствени кооперации, работнически кооперации, потребителни кооперации и кооперации от смесен тип (разностранни, още многостранни кооперации). Представената в насоките класификация може да се използва за обобщаване и представяне на кооперации, които се срещат в националните класификации на кооперациите. Тя е съвместима също и с класифициране на кооперативите по основна икономическа дейност спрямо националните класификации, съвместими с Международната стандартна индустриална класификация. Признава се, че както физически, така и юридически лица могат да бъдат членове на повече от един кооператив. Следователно кооперациите имат членство, което може да не е взаимно-изключващо се, но членството може да е важно за групи и видове кооперации.

Насоките предоставят и рамка за събиране на информация за работата на членове и не-членове на кооперациите. Открито и важно е оценката на икономическия принос на кооперациите, като се вземат предвид характеристиките на различните видове кооперации. Необходимо е да се събира информация за заетостта, приходите, добавената стойност, активите, пасивите, използването на печалбата и излишъците, инвестициите. При разработване на своя статистика отделните държави трябва да се стремят да включат насоките с цел осигуряване на международна съпоставимост и възможност за оценка на тенденции и разлики за целите на анализ на пазара на труда, икономическия и социален анализ. Необходимо е статистика на наблюдение на социално-икономическото въздействие на кооперациите върху членовете и върху икономиката като цяло.

Обобщавайки изложеното относно насоките, следва да отбележим, че те имат за цел да ръководят държавите в актуализирането и интегрирането на съществуващите статистически програми. Те съдържат статистическата концепция за кооперация за референтни цели и предоставят оперативни концепции, дефиниции и стратегии за събиране на данни, позволяващи създаване на адекватна статистика за кооперациите. За да бъде определен икономическият принос на кооперациите е важно да се отчетат отличителните характеристики на различните видове кооперации.

3 Заключение

Кооперациите са специфичен тип предприятия. Те се формират и работят така, че да отговарят на нуждите на своите членове. Дейността им се съсредоточава върху разнородни отрасли и услуги. Кооперативната форма на бизнес притежава редица предимства. При правилно управление кооперативите са изключително успешни. Обединението на различни лица (физически и юридически) в кооперации позволява на членовете на сдружението да разширяват икономическите си възможности. В национален, европейски и световен мащаб кооперативните организации играят съществена роля, комбинирайки рентабилност и солидарност, създавайки работни места, укрепвайки социалното, икономическото и регионалното сближаване и генерирайки социален капитал.

Кооперациите, макар и широко разпространени и разпознаваеми, са слабо представени в националните статистики. За да бъде откроята тяхната роля и значимост би следвало системата за статистика да предоставя възможности за оценка на размера и обхвата на дейността на кооперациите в икономиката, и по конкретно за: брой и видове кооперации, размер на членство, принос към работата и заетостта, оценка на икономическите им резултати. За да бъде осигурена съпоставимост на информацията, системата трябва да бъде разработена в консултация с различните потребители на статистическа информация и да бъде хармонизирана с други икономически и социални статистики. Тя следва да бъде проектирана така, че да осигурява от една страна текущи данни за краткосрочни нужди, а от друга – събирането на данни за по дълги интервали да осигурява възможност за извършване на структурен и задълбочен анализ. Безспорно трябва да се разрешат множество предизвикателства, да се направи избор за да се продължи напред. Специфичната роля на кооперациите откроява важността на тяхното представяне в официалната статистика. Единствено чрез хармонизирани, съгласувани и сравними данни за кооперациите ще може да се измери адекватно техния принос.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Bouchard, M. J., *The New Standards for Compiling Data on Cooperatives and How It Can Improve Evidence-based Policy Making in the Cooperative Sector*, Division for Inclusive Social Development (DISD) of the United Nations, United Nations Office in Nairobi, Nairobi Kenya (2019)
- [2] Brown, L., *Organizations for the 21st century? Co-operatives and 'new' forms of organization*", *Canadian Journal of Sociology*, 22 (1997), 65–93.
- [3] Carini, C., Borzaga, C. & Carpita, M. (2018), *Advancing statistics on cooperatives: Reflections on six country case studies*, Euricse Working Papers, 104|18.
- [4] Galhardi, R. *Methodology for country-case studies: statistics on cooperatives*, ILO, Geneva (2016).
- [5] *Guidelines concerning statistics of cooperatives. Annex to the Report of the 20th Conference of Labour Statisticians*, available at https://www.ilo.org/stat/Publications/WCMS_648558/lang--en/index.htm, International Labour Organization, Geneva (2018)
- [6] *Recommendation 193 - Promotion of Cooperatives Recommendation*, (No. 193), ILO, Geneva (2002)
- [7] *Resolution III concerning further work on statistics of cooperatives*, 19th International Conference of Labour Statisticians (ICLS), ILO, (2013)
- [8] Sanchez Bajo, C.; Roelants, B., *Capital and the debt trap: learning from cooperatives in the global crisis*, Houndmills, Palgrave Macmillan (2011)
- [9] *Statistics on cooperatives*, 19th International Conference of Labour Statisticians (ICLS), ILO, (2013)

[10] URL: <https://www.cks.bg>

[11] URL: <https://www.ilo.org>

[12] URL: <https://www.nsi.bg>